

II. Logika

1. Přehled logických spisů.
2. Význam jednotlivých druhů slov – *Kategorie*.
3. Spojování slov (soudy) – *O vyjadřování*.
4. Sylogismus jako nástroj usuzování, tj. získávání poznatků – *První analytiky*.
5. Vědecký sylogismus jako cesta k **vědění** – *Druhé analytiky*.
6. **Dialektický sylogismus jako prostředek k tomu, o čem nelze mít vědění** – *Topiky a O sofistických důkazech*.
 - A. Paralela k dialektice – rétorika.
 - B. Spis *Poetika* – tématická souvislost s *Rétorikou*.
7. Definice jako jedna z hlavních spojnic mezi logikou a metafyzikou.

6. Dialektika – *Topiky*

- A. „Dějiny dialektiky“ – Aristotelova dialektika v kontextu
- B. Hodnocení Aristotelova pojetí dialektiky
- C. *Spis Topiky*
 - a. Obsah
 - b. Podstata a metoda dialektiky
- D. *Spis O sofistických důkazech*
- E. Ukázky dialektiky (a eristiky) v Platónových dialozích

6. A. „Dějiny dialektiky“

- *DK 29 A10 (DL XIII 57, 1-2):*
„Aristotelés říká v *Sofistovi*, že Empedoklés první našel rétoriku, **Zénón** dialektiku.“
- **Platónovo** pojetí dialektiky – nejvyšší, nejpřesnější věda
- **Aristotelés** – dialektika jako dialogické řešení problémů, návrat k Sókratovi, blíže k Zénónovi než k Platónovi

6. B. Hodnocení Aristotelovy dialektiky

Guthrie (A History of Greek Philosophy VI):

- *Topiky* (a spis *O sofistických důkazech*) jsou spíše příručkou pro myšlenkové slovní zápasy než výkladem o filosofických aspektech. Dialektika může filosofii pouze napomáhat, neboť v nejlepším případě ji lze pojmout jako kritiku domnělého vědění. Podstatou filosofie však je získávání (skutečného) vědění.

Reale (Historia filozofii starožitnej):

- Dialektika není pouze technikou vedení diskuse, nýbrž pomáhá také stanovit první tvrzení, jež nelze dokázat sylogisticky, ale která představují východiska sylogismů.

6. C. *Topiky*

- Τόποι – „místa“, obecná pravidla, obecná hlediska týkající se metod a postupů v dialektické diskusi.
- Např. (*Top.* VI, 2): Jestliže podáváme definici, musíme dávat pozor na to, zda definiendum (jeden *topos*) nebo definiens (druhý *topos*) neobsahuje stejnojmenné (*homónymní*) výrazy – definice by pak platila pouze pro jeden význam, zatímco protivník by ji mohl napadnout z hlediska druhého významu.

6. C. a. *Topiky* – obsah

I. kniha:

- Vymezení tématu, vysvětlení podstaty a smyslu dialektiky (kap. 1-3).
- Obecná analýza předmětu dialektiky na základní prvky (rod, zvláštní vlastnost, nahodilá vlastnost, definice či určení), metody, postupy (kap. 4-18).

II. – III. kniha: *Topoi* týkající se nahodilé vlastnosti v predikátu.

IV. kniha: *Topoi* týkající se rodu (rodového pojmu) v predikátu.

V. kniha: *Topoi* týkající se zvláštní vlastnosti v predikátu.

VI. – VII. kniha: *Topoi* týkající se určení v predikátu, tj. problematika používání definic v dialektické diskusi.

VIII. kniha: Pravidla, postupy, cíle dialektické diskuse.

6. C. b. *Topiky* - podstata a metoda dialektiky

I. Co je dialektika z metodologického hlediska (*Top. I, 1*)?

- Předmět metody (μέθοδος) - pravděpodobné, nikoli dokazatelné nebo nutně pravdivé:
„Dialektický je však **sylogismus**, který vyvozuje závěry z toho, co je pravděpodobné (ἔνδοξον).“ (*Top. 100a 29-30.*)
 - Viz také *An. Pr. II, 27* a *An. Post. I, 19*.
- Dialektický sylogismus X „vědecký“ sylogismus (ἀπόδειξις) = vyvození z pravdivých a prvotních premis.
- Co je „pravděpodobné“?
„Pravděpodobné je to, co se zdá pravdivým buď všem nebo většině nebo moudrým, a těmto zase buď všem nebo většině anebo těm, kteří jsou největšími znalci a jejichž mínění má největší vážnost.“
- Dialektický sylogismus X sofistický, eristický sylogismus.

6. C. b. *Topiky* - podstata a metoda dialektiky

II. K čemu je dialektika (*Top.* I, 2)?

- pro cvičení
- pro rozmlouvání
- pro filosofické vědy
- a pro poznání počátků každé jednotlivé vědy

6. C. b. *Topiky* - podstata a metoda dialektiky

III. S čím dialektika pracuje (*Top. I, 4-5*)?

- Argumenty: vystavěny na „dialektických propozicích“ = zjišťovací otázky, např.: „Je ,na souši chodící dvounohý živočich‘ určením člověka?“
- Dialektické sylogismy: vystavěny na „problémech“, např.: „Je ,na souši chodící dvounohý živočich‘ určením člověka, nebo ne?“ (*Top. 101b30-33*)
- Obecný obsah, obecné prvky jak propozic tak problémů (*Top. 101b11-28*):
 - rod (γένος)
 - zvláštní vlastnost (ἴδιον)
 - nahodilá vlastnost (συμβεβηκός)
 - určení (definice nebo definiens – ὄρος)
- Knihy II. – VII. – rozbor „obecných hledisek“ (τόποι), které se týkají těchto jednotlivých „predikabilí“.

6. C. b. *Topiky* - podstata a metoda dialektiky

IV. Jaká je praktická forma dialektiky (VIII)?

- Příklad – Platónovy dialogy, zvláště *Prótagorás*, *Euthydémos*, *Gorgiás*, *Parmenidés*, *Sofistés*.
- Umění vést zkoumající rozhovor o určitém problému.
- Dva muži proti sobě – tazatel a odpovídající, kolem kruh zvědavých diváků, hozená rukavice – teze, předmět hovoru.
- Cíl:
 - Tazatel chce vyvrátit tezi (tj. vyvodit z ní protiklad či nějaký nepřijatelný důsledek).
 - Odpovídající nechce připustit vyvrácení teze.
- Pravidla – propracovaná a poměrně striktní →

6. C. b. *Topiky* - podstata a metoda dialektiky

IV. Jaká je praktická forma dialektiky (VIII)?

Pravidla dialektického souboje

Pro tazatele:

- Pouze zjišťovací otázky (tj. typu ano/ne).
- Volí směr úvahy.
- Měl by dodržovat logický postup tázání.

Pro odpovídajícího:

- Může jen odpovídat ano/ne, nemá právo zasahovat do postupu úvahy a výběru otázek.
- V zásadě by neměl dělat potíže a měl by s předkládanými tezemi souhlasit, aby umožnil dosažení závěru. Přesto může:
- Upozornit na nepravděpodobnost premisy.
- Upozornit na její blízkost tazatelovu cíli.
- Upozornit na logickou chybu.
- Požádat o vysvětlení nejasné otázky.

6. C. b. *Topiky* - podstata a metoda dialektiky

IV. Jaká je praktická forma dialektiky (VIII)?

Jaká strategie vede k cíli?

- Výchozí situace: Dva muži, kruh posluchačů, teze hájená odpovídajícím.
- Obecný postup:
 - i. zvolit vhodné hledisko (*τόπος*) pro argumentaci,
 - ii. zformulovat podle tohoto hlediska otázky a určit jejich pořadí,
 - iii. položit otázky druhému.
- Filozof X dialektik = i. X ii.

6. C. b. *Topiky* - podstata a metoda dialektiky

IV. Jaká je praktická forma dialektiky (VIII)?

Jaká strategie vede k cíli – v případě dialektika?

- Oddalování posledních, nutných premis s cílem získat co nejvíce přípravných, podpurných, „užitečných“ premis.
- Premisy pro závěrečný argument se mají získávat střídavě, aby odpovídajícímu nebylo jasné, k jakému závěru se směřuje.
 - Př.: Jsou-li k vyvození závěru Z potřebné premisy A, B, C, které je třeba opět dokázat pomocí dalších, užitečných či přípravných premis A1, A2, A3, B1, B2, B3, C1, C2, C3, pak se má tazatel snažit o souhlas s premisami např. v pořadí: A1, B1, C1, A2, B2...
- Přitom se má tazatel ptát nikoli na A, B, C, nýbrž na A1, A2...
- Je třeba se tázat tak, aby odpovídající netušil, zda chce tazatel dosáhnout potvrzení nebo odmítnutí teze.
- Tazatel má sám sobě klást námitky, protože tím budí dojem nestrannosti → odpovídající se nebude obávat úskoků a snadněji připustí potřebné teze.
- Tazatel nemá projevovat „velkou horlivost“ ani u toho, co je naprosto nezbytné – horlivý totiž spíše narazí na odpor.
- Je vhodné být rozvláčný a činit vsuvky, protože tím se zastře, co je důležité, a odpovídající to snáze jakoby mimochodem připustí.

6. C. b. *Topiky* - podstata a metoda dialektiky

IV. Jaká je praktická forma dialektiky (VIII)?

Jaká strategie vede k cíli – v případě filosofa?

- Věcná správnost argumentace z obou stran.
- „Vyhrát“ mohou oba.
- Výsledek – prozkoumání výchozí problematické, pouze pravděpodobné teze.

6. C. b. *Topiky* - podstata a metoda dialektiky

V. A znovu – k čemu je dialektika (*Top. VIII 5, 14*)?

- Pro cvičení:
Znalost postupu – sylogismu, vyvracení, premisy, námitky, posouzení správnosti či nesprávnosti tázání a jejich příčin.
- Pro učení:
Snad výklad pomocí návodných otázek ve smyslu *maieutiky* z *Theaitéta*?
- Pro filosofii:
Prozkoumání problému z obou stran, z různých hledisek (Sókratés).
- Pro poznání počátků věd:
Stanovení (v procesu kritického posuzování, upřesňování) nedokazatelných počátků, axiómů, např. definic.

6. D. O *sofistických důkazech*

- „Sylogismus totiž spočívá na něčem, co je dáno, a to tak, že něco jiného, různého od toho, co je dáno, právě z tohoto daného nutně vyplývá...“
- Sofistické (eristické) důkazy či sylogismy:
zdánlivě něco vyvracejí, avšak ve skutečnosti nikoli – obsahují logickou chybu
 - jazykovou (např. záměnu významů slova)
 - věcně logickou (např. vycházejí od předpokládaného závěru)
- Proto se vlastně nejedná o důkazy, nýbrž o paralogismy.

6. D. *O sofistických důkazech*

Proč se vůbec něco takového děje?

- Takový způsob argumentace se hodí těm, kdo se spíše chtějí zdát moudřími, než jimi být, ale nezdát se takovými. Tedy i moudrost je zdánlivá či skutečná.
- Toho lze dosáhnout úspěchem v diskusi - tj. v konfrontaci různých stanovisek.
- Moudrý totiž věc zná a dokáže u ní odhalit omyly druhých.
- Tedy ten, kdo dokáže vyvracet tvrzení druhých a obhajovat vlastní, bude budít dojem moudrého.
- Jde o sofisty: „... sofista je člověk, kterému plyne peněžitý zisk ze zdánlivé moudrosti, nikoli z moudrosti opravdové.“

6. E. Ukázky dialektiky (a eristiky)

1. Dialetické vyvracení – *Prótagorás* 332c-333b
2. Správný postup tázání – *Gorgias* 462a-e
3. Práva odpovídajícího: poukaz na logickou chybu - *Prótagorás* 349a-351b
4. Eristika – *Euthydémos* 275d-276b
5. Práva odpovídajícího: „ano“, „ne“ – *Euthydémos* 295a-296d